

Yayın Kriği:

Ahmet Yaşar Ocak: Arı Kovanına Çomak Sokmak

Haşim Şahin (Söyleşi), Timaş Yayınları, İstanbul, 2014

Mehmet Kaan ÇALEN*

Giriş

Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, Türkiye'nin önemli tarihçilerinden birisidir. Türk tarihinde İslâm, Türklerin ve Türkiye'nin İslâmlaşma süreci, popüler İslâm, Alevilik, Bektaşilik, Türk sufiliği gibi konular Ocak'ın çalışma alanlarını teşkil etmektedir.

"Arı Kovanına Çomak Sokmak", Ahmet Yaşar Ocak ile yapılmış bir söyleşi kitabıdır. Söyleşi, çalışmalarını Ocak ile aynı alanda yoğunlaştıran, Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Haşim Şahin tarafından yürütülmüştür. Şahin'in Ocak ile aynı alanda çalışması, Ocak'ın eserlerine, kaygılarına, peşinden gittiği soru ve meselelere vakıf olması söyleşinin muhtevasını ve seyrini tayin etmede müspet bir rol oynamış görünmektedir. Muhatapı doğru zamanda, doğru sorularla buluşturmak ve söyleşiyi uygun şekilde açmak konusunda Şahin'in gayet başarılı bir söyleşi performansı icra ettiği söylenebilir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk Bölümde Ocak'ın çocukluk ve okul, ikinci bölümde asistanlık ve hocalık yılları söyleşi konusudur. Üçüncü bölümde Ocak; tarihçilik, Türk tarih yazıcılığı, Türkiye'de tarih yayıncılığı gibi konulara dair sorularla muhatap kılınmaktadır. Son bölüm ise doğrudan Ocak'ın çalıştığı ve işlediği konulara,

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-posta: mkaancalen@trakya.edu.tr

hususen Türk-Osmanlı İslâmı, Bektaşilik ve Alevilik'e hasredilmiştir. Kitabın sonuna Ocak hakkında dostlarının kaleme aldığı yazılar ile Ahmet Yaşar Ocak bibliyografyası eklenmiş olması kitabı zenginleştirmiş ve tarihçiler açısından daha kullanışlı bir hale getirmiştir.

Bu yazı, bir tarihçi olarak Ocak'ın biyografisine ve Türkiye'de tarihçiliğin durumuna dair kitabın neler söylediğini tespit etmeye çalışacaktır.

Bir Tarihçinin Biyografisi

Kitabın 341. sayfasında, Haşim Şahin, Ahmet Yaşar Ocak'a "*kendisinin Türk tarihçiliği içerisindeki yeri nedir?*" şeklinde bir soru yöneltir. Ocak'ın cevabı bir tevazu ve edep timsalidir: "*Benim Türk tarihçiliğinde yerimin ne olduğu veya olmadığı sorusunun cevabını vermek bana düşmez.*"

Ocak soruyu cevapsız bırakır fakat Türkiye'de tarihin tarihi bağlamında bu soruyu yüklenerek cevabının peşinden gidecek tarihçiler olacaktır. Tarihi inceleyen tarihçi de an gelir, bizatihi başka tarihçiler tarafından incelenen bir tarihî olguya dönüşür. Ahmet Yaşar Ocak'ın Türk tarihçiliği içerisindeki yerini anlamaya çalışacak tarihçiler için, hatırlatmak bile fazladır, bu kitap ana kaynak hükmündedir.

Kitap, Ahmet Yaşar Ocak'ın biyografisi için zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Meselâ resmî işlemlerde 1947 tarihi kullanılmakla birlikte doğum tarihinin 1945 olduğunu öğreniyoruz (s. 17). Kendisinden önce vefat eden iki erkek kardeşi sebebiyle "*geleneğe uygun olarak*" kendisine Yaşar ismi veriliyor. Ahmet ise Ocak'ın göbek adıdır. Bir aile dostunun himmetiyle bu iki isim imam-hatip okulundaki öğrencilik yıllarında birleştiriliyor ve ismi "Ahmet Yaşar" oluyor (s. 17-18).

Kitap, Ocak'ın baba tarafından "*Molla*" bir aileye mensup olduğu bilgisini de veriyor. Büyük dedesi Molla Osman ve dedesi Molla Bekir Yozgat medreselerinde okumuştur. Molla Osman aynı zamanda, Nakşî olması kuvvetle muhtemel, bir şeyhtir ve yöre halkı tarafından hâlâ ziyaret edilen bir türbede medfundur. Özellikle felç hastalığına tutulmuş ziyaretçilerin, şifa bulduğuna dair çeşitli kerametler de rivayet edilmektedir. Ocak soyadı ailenin bu hususiyetinden gelmektedir. (s. 33-39) Anne tarafı ise Yozgat'ın Sorgun kazasına bağlı Termezli köyündendir. Ocak, 2012 yılındaki Özbekistan seyahatinde, köyün ve Özbek Türklerine çok benzeyen anne tarafının kökenini keşfetmiş, Termez şehriyle bir bağlantı kurmuştur (s. 41). Köklere ait bu

bilgilerden başlayarak, Ocak'ın hayat hikâyesine ait, dolayısıyla tarihçiliğini ve zihnî dünyasını şekillendiren sayısız ayrıntıyı kitapta yakalayabiliyoruz.

Ahmet Yaşar Ocak'ın üzerinde ve kariyerinde babasının derin izleri olduğunu görmek mümkündür. Küçük yaşta babasını kaybetmesi ve harp yıllarındaki malî sıkıntılar sebebiyle “*Molla*” bir aileden gelmesine rağmen kendisi okuma imkânından mahrum kalan Hüseyin Ocak Bey, çocuklarının eğitimine ihtimam gösterir. Okuyup yazmayı askerde öğrenmiş, fakat askerden geldikten sonra kendisini geliştirmiş, bilhassa Osmanlı tarihine meraklı bir kişidir. Ahmet Yaşar Ocak'ı tarihçilik yoluna sokan ilk etkiler, babasının bu tarih merakından kaynaklanmıştır (s. 40). Orta Anadolu taşrasında, muhafazakâr-dindâr bir muhitte bekleneceği üzere bu etkiler Ocak'ta bir Osmanlı hayranlığı da uyandırmıştır. Ocak, çocukluk arkadaşı Taha Akyol ile beraber “*aileden kaynaklanan bir sevk-i tabii ile Osmanlılara hayrandık*” der (s. 54). Çocukluk yıllarına ait bu gibi çeşitli ayrıntılar, geleceğin tarihçisine dair bazı karineler taşımaktadır. Mesela ilk ve orta öğretimi esnasındaki okumaları ve izlediği filmler hep onu tarihçilik yoluna sokan etkilerin bir neticesi gibi gözükmekte ve tabii olarak bu etkileri de beslemekte, şiddetlendirmektedir. “İstanbul'un Fethi”, “Yavuz Sultan Selim Ağlıyor” gibi siyah-beyaz tarihî filmleri çok sevdiğini belirtmektedir. Kartondan Yeniçeri başlığı, tahtadan kılıç yaparak filmleri kendi çocuk dünyasına uyarlamaya çalışacak kadar bu filmlerin yarattığı tarihî resimden etkilenmektedir (s. 54).

Bir gün, Sıtkı Bey isimindeki ilkokul öğretmeni sınıfa bir dergi getirir ve orada mağarada ateş yakan bir mağara adamı gören Ocak, ilk insanların hayatını merak etmeye başlar (s. 57-58). Tarih kitaplarında gördüğü Asur, Babil, Eti medeniyetlerine ait resimler de ilgisini çekmektedir. Bu sebeple İmam-Hatip'ten mezun olduğu zaman arkeoloji okumayı düşünmüş, hatta İstanbul Üniversitesi'nde de kaydını önce Arkeoloji Bölümü'ne yaptırmıştır (s. 64, 133, 141).

İlkokul ve İmam-Hatip Okulu yıllarındaki okumaları da bu vadide aydınlatıcıdır. Okumaları arasında Nihal Atsız'ın “Bozkurtların Ölümü”, “Bozkurtlar Diriliyor”; Feridun Fazıl Tülbentçi'nin “Osmanoğulları”, “Yıldırım Bayezid”, “İstanbul'un Fethi”, “Barbaros Hayrettin Geliyor”; Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun “Savcı Bey”, “Emir Süleyman” gibi tarihî romanları önemli bir yer tutmaktadır. Bu kitapların yine arkadaşı Taha Akyol ile birlikte ikisinde hamasi duygular yarattığını, “Plevne Marşı”nı da ağlayarak söylediklerini Ocak beyan etmektedir (s. 60-61). Ömer Seyfettin ve Leon Cahun da okuduğu yazarlar arasındadır. Lisede de babası “Kıyas-ı Enbiya” ve “Mufassal

Osmanlı Tarihi”ni almıştır. Derslere “Mufassal Osmanlı Tarihi”nden hazırlanarak gidişi Edebiyat öğretmeninin dikkatini çeker ve üniversitede tarih okuması yönünde ilk açık telkinlerden biri ile karşılaşır. İlginçtir bu telkin tarih hocasından değil, edebiyat hocasından gelir:

Eğer sağsa Allah ömür versin, ölmüşse rahmet eylesin, Ünal Çakır isimli genç bir edebiyat hocamız vardı. Derste okuduklarımdan yararlandığımı görmek onun çok hoşuna giderdi. O beni tarih tahsili yapmaya teşvik eden ilk hocamdı. Son sınıftayken bana bir gün dedi ki, ‘Bak, sen bu kitapları okuyup geliyorsun, burada anlatıyorsun, bu çok güzel. Belli ki tarihe meraklısın... Mutlak surette ya Dil-Tarih Coğrafya’ya yahut İstanbul Üniversitesi’ne kaydol.’ (s. 89).

Öyle anlaşılıyor ki aile, sosyal çevre ve “*harp nesli*” hocalardan gelen etkiler Ahmet Yaşar Ocak’a daha çocukluk çağlarında bir tarih sevgisi kazandırmıştır. Bu sevgi, lise yıllarında yazılan, lakin şu an kayıp olan, biri Yıldırım Bayezid ve Timur’u, diğeri de Genç Osman’ı anlatan iki tarihî romanla somut bir çehreye de bürünmüştür (s. 90).

İlkokulu ve İmam-Hatip’i Yozgat’ta okuyan Ocak, tahsiline İstanbul’da, Yüksek İslâm Enstitüsü’nde devam eder. İstanbul’da uğradığı ilk mekânlardan birisi, tarih sevgisinin ve “*düşkünlük derecesinde*” Osmanlı hayranlığının doğal bir sonucu olarak Topkapı Sarayı’dır. Bu ilk ziyaret çok sarsıcı olur ve saray ziyaretleri müteaddit defalar tekrarlanır. Bizans Mozaik Müzesi, Askerî Müze, Türk-İslâm Eserleri Müzesi, Denizcilik Müzesi tatil günlerindeki diğer uğrak yerleridir (s. 102-104). Arkadaşlarının ve okuldaki hemşerilerinin hilâfına onun tatil günlerini müzelerde geçirmeyi tercih etmesi, tarih merakının İstanbul’da da devam ettiğini ve giderek hayranlıktan bir “anlama” çabasına dönüşerek mahiyet değiştirmeye başladığını göstermektedir.

Ocak’ın İmam-Hatip ile başlayıp Yüksek İslâm Enstitüsü ile devam eden bir dinî eğitim sürecinden geçmesi daha sonraki tarihçilik kariyeri açısından belirleyici olmuştur. Bilindiği gibi Ahmet Yaşar Ocak, Türk tarihinde İslâmiyet ve dinî hareketler, Anadolu’da halk Müslümanlığı, Alevilik-Bektaşılık gibi konularda çalışan bir tarihçidir. Aldığı dinî eğitim, gördüğü fıkıh, kelâm, tefsir, İslâm felsefesi gibi dersler çalıştığı dinî-içtimâî konuları doğru bir teorik çerçeveye oturtmasını, üzerinde yoğunlaştığı meseleleri farklı cephelerden görebilmesini, alanı için gerekli kaynak dilleri erken öğrenmesini ve üzerinde çalıştığı konunun ve metinlerin terminolojisini kazanmasını mümkün kılmıştır. Kendisinin ifade ettiği üzere böyle bir dinî eğitim sürecinden

geçmemiş olsa idi “sevdiği konularla uğraşabilecek bir formasyona” sahip olamayacaktı (s. 74, 118-119, 342).

Yüksek İslâm Enstitüsü’ndeki öğrencilik yıllarındaki okumaları içinde tarih kitapları yine önemli bir yer tutmaktadır. Henüz bu yıllarda Fuat Köprülü ve Abdülbaki Gölpınarlı’yı keşfetmemiştir ama okumalarının derinleştiği, tarihî romanlardan ilmî eserlere doğru kaydığı, kısmen sistemleştiği ve bir istikamet kazandığı anlaşılmaktadır. İsmail Hami Danişmend ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın kitaplarını okumaktadır. Memlekete gidip gelirken de Ankara’da Türk Tarik Kurumu’ndan İslâm tarihi, özellikle Selçuklu ve Osmanlı tarihi ile ilgili eserler almaktadır. Osmanlı tarihine, hususen Osmanlı müesseseleri tarihine yoğunlaşmayı düşünmektedir. Kronolojik bir sıra takip etmeksizin sistemsiz de olsa Aşıkpaşazâde’yi, Peçevî’yi, Solakzâde’yi, Naimâ’yı vs. okumaktadır. Ayrıca mitoloji konusuyla da ilgilenmektedir ki bu husus ilerleyen yıllarda yapacağı çalışmalarda kendisine fayda sağlayacaktır (107-108, 127-133).

Nihayet 1967 yılında, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü’ne kayıt yaptıran Ahmet Yaşar Ocak, resmen tarihçilik yoluna girmiştir. Bu tarihe kadar amatör bir meşgale olarak getirdiği tarih merakı, akademik bir sürece doğru evrilmeye başlamıştır. Edebiyat Fakültesi’nde İbrahim Kafesoğlu, Şehabettin Tekindağ, Zeki Velidi Togan, Tayyip Gökbilgin, Nejat Göyünç, Cengiz Orhonlu gibi devrin önemli hocalarından dersler alır. Arkadaşı Mehmet İpşirli’nin de yönlendirmesiyle o yıllarda kürsü sisteminin cari olduğu Tarih Bölümü’nde Tayyip Gökbilgin ve Nejat Göyünç’ün çalıştığı “Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri” kürsünü seçer (s. 142). Tarihte akademik kariyer yapma düşüncesinde Hocası Nejat Göyünç’ün tetikleyici etkisi önemlidir. Bir gün hocası, Ömer Lütfi Barkan ve Semavi Eyice’nin zaviyeler ile ilgili makalelerini okumasını tavsiye eder. Çok hoşuna giden bu makaleler yoluyla Fuat Köprülü’yü keşfeder. Köprülü’nün “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” kitabı ile “Anadolu’da İslâmiyet” isimli makalesini birkaç defa ve fişleyerek okur. Köprülü’nün çalıştığı konular ile metodundan etkilenir ve kendi kendine “aradığım bu” der. Köprülü’den sonra Abdülbaki Gölpınarlı’ya ulaşır ve eklemleneceği ilmî geleneği bulur (s. 146-148).

1970 yılında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü açılır ve başına da Ercüment Kuran getirilir. 1972 yılında Ahmet Yaşar Ocak da açılan asistanlık sınavını kazanarak Hacettepe Tarih Bölümü’ne asistan olur. Master tez konusu “Osmanlı İmparatorluğu’nda Zaviyeler”dir. Nejat Göyünç danışmanlığında, Ercüment Kuran’ın

koyduğu bir kurala uyarak 35 sayfalık bir tez yazar. Ercüment Kuran, Paul Wittek'i takip ederek çok sayfalı değil, az sayfalı fakat kaliteli tezler istemektedir (s. 169-177). Yüksek lisansı bitirdikten sonra Nejat Göyünç'in tavsiyesi ile Irène Mélikoff'un yanında doktorasını yapmak için 1974 yılında Strasbourg Üniversitesi'ne gider. "Babaîler İsyanı" konulu tezini 1978 yılında tamamlar ve Claude Cahen, Fredy Thirier ve Toufic Fahd'dan oluşan jüri önünde savunur. Tezi jüri tarafından pekiyi derece ile kabul edilir. Mélikoff'un Strasbourg'ta kalması yönündeki teklifini ülkesine dönüp hizmet etmek istemesi sebebiyle reddeder (s. 205-206). 1978 yılında Türkiye'de döner ve Hacettepe Üniversitesi'nde hocalık günleri başlar.

Türkiye'de Tarih ve Tarihçilik

Ahmet Yaşar Ocak, "Türk tarihinde İslâm" meselesine odaklanmış bir tarihçidir. Meseleyi teolojik değil tarihî boyutuyla ve devlet değil toplum merkezli bir bakış açısıyla ele aldığını belirten Ocak, bu konuya yoğunlaşma sebebini "*Türk tarihi içerisinde İslâm'ın nasıl algılandığı, topluma, siyasete, kültüre nasıl yansıdığı ve nasıl bir seyir takip ettiğini anlama isteği*" olarak zikreder (s. 341-342). Ocak'a ait aşağıdaki ifadeler bu bağlamda son derece öğreticidir:

Benim böyle zor bir alanda çalışmayı seçmemin en önemli sebebi, İslamiyet'i kabul ettikleri tarihten itibaren Türklerin İslam algısının tarihî macerasını takip edebilmektir. Bu büyük ve çok önemli problematik, her vesileyle hep tekrar edegeldiğim gibi, Türk tarihçiliğinin en zayıf alanlarından biridir. Benim amacım, İslâmiyet'in devlet politikasına, toplum-devlet ilişkilerine, toplumsal ve kültürel hayata nasıl yansıdığını, toplumu nasıl dönüştürdüğünü anlayabilmektir. Bunun için ulemanın, medresenin İslâm anlayışı, tasavvuf erbabının, tasavvuf çevrelerinin İslam algı ve pratiği, halk üzerindeki etkileri, saydığım bu iki çevrenin halk tarafından nasıl algılandığı gibi konular iyi bilinmelidir ve bunlar zikrettiğim bu büyük problematiğin birer parçasıdır. Bu sebeptendir ki dinî folklorla, dinî mitoloji ile ilgileniyorum... Ben Türk tarihçiliğinin, İslamiyet'in kabulünden bugüne kadar uzanan süreçte, Türklerin nasıl bir İslam anlayışı temsil ettikleri, ne gibi değerler ürettikleri, hayatlarını tanzimde bu değerlerin ne gibi roller icra ettiği gibi çok önemli olduğuna inandığım ciddi, hayati konuları sistematik ve bilimsel olarak çalıştığına kani değilim (s. 253-254).

Ahmet Yaşar Ocak'ın alan seçiminde öğrencilik yıllarından itibaren “kültür, düşünce, zihniyet tarihçiliğine” ilgi duyması ve kuşkusuz bu ilginin bir neticesi olarak Annales Ekolü'nden ve “*apayrı, kendi başına bir mektep*” şeklinde tavsif ettiği Fuat Köprülü'den etkilenmiş olması tayin edicidir. Doktorasını Fransa'da, Annales Mektebi'nin doğup geliştiği Strasbourg Üniversitesi'nde yapmış olması bu etkileri somutlaştırır. “*Fransa'da doktora yapmış olmamın*” der, “*bana yaptığı en büyük katkı, tarihçiliğin nasıl olması gerektiğini az çok anlayabilmiş olmamdır*”. Tez hocası Mélikoff, “*Annales Mektebi'nin kültür ve zihniyet tarihçiliği boyutunun bir takipçisidir*”. Rakamlarla, hesaplarla, grafik ve tablolarla arası iyi olmadığı için Annales Ekolü'nün sosyo-ekonomik araştırmalar yapan Fernand Braudel koluna değil, Ekol'ün bir diğer kurucu ismi olan Lucien Febvre tarafından temsil edilen zihniyet tarihçiliğini içine alan sosyo-kültürel tarihçilik alanına ilgi duyar. “*Sosyal taban*” anahtar kavramlarından birisidir (s. 244-248).

Onun nazarında Türk tarihçiliğinin en zayıf olduğu alan kültür ve düşünce tarihçiliğidir (s. 215). Bu zaafın altında Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalçık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç gibi hocaların etkisiyle Annales'in Türkiye'de daha çok Braudel üzerinden tanınmış olmasının, Febvre ve zihniyet tarihçiliğinin ise pek bilinmemesinin payı vardır. Zihniyet tarihçiliğini başarıyla icra eden Sabri Ülgener müstesna, Türk sosyal bilimcileri bu alana el atmamışlardır (s. 242, 246-247). Osmanlı düşünce ve kültür tarihi çalışmaları henüz işin başındadır. Türkiye'de tarihçilik arşiv belgeleri üzerinden, “Osmanlı” ve “devlet” merkezli yürütülmektedir. Bu bağlamda devlet merkezli bir yaklaşımı ve bu yaklaşımın dayandığı arşiv belgeleri ve kronikleri Osmanlı tarihini bir bütün olarak anlamak noktasında yeterli bulmamakta, bu yolla ancak “*merkezden bakan*” bir Osmanlı tarihi yazılabileceğine işaret etmektedir (s. 118-119, 306, 345-347). Ocak'ın tarihçilik yaklaşımını izhar etmesi bakımından aşağıdaki satırlar önemlidir:

Ülkemizde problemlerin üstüne giden, özellikle de kültür, düşünce ve inanç tarihindeki problemleri anlamaya çalışan bir tarihçilik, pek tutulan, tasvip edilen bir tarihçilik değildir. Bu genel çizgileri itibariyle hem Kemalist, hem muhafazakâr kesim için böyledir (s. 242).

Türk tarihinde İslâm'ın yeri, Türklerin İslâm algıları, Türk tarihinde dinî ve tasavvufî hareketler gibi önemli dinî, sosyal ve kültürel meselelerin siyasî ve kültürel çevrelerde sürekli tartışıldığı bir ülkede bu meselelerin akademinin ilgi alanına

girmeyişini hayretle karşılayan Ocak, Türk tarihçiliği için bir zihniyet değişikliğinin şart olduğunu ifade eder:

Türk tarihçilerinin bir zihniyet değişikliğine ihtiyaçları olduğunu, Türkiye’de tarihçiliğin bugün nerede olduğunu, yarın nerede olacağını tartışması ve bir yeni vizyon oluşturması gerektiğine inanıyorum. Suyu sabuna dokunmayan ölü konulara yoğunlaşan, ha bire belge neşriyle uğraşan veya sürekli hamaset üreten bir tarihçiliğin faydasına inanmıyorum (s. 254).

Mesele odaklı, suya sabuna dokunan ve güncel boyutu da olan konular çalışmanın Türkiye’de bir bedeli de vardır. Ahmet Yaşar Ocak, zaman zaman bu bedelle yüzleşmek zorunda kalır. Çalıştığı konuların, onu muhafazakâr çevreler ve ilahiyatçı akademisyenlerle karşı karşıya getirdiği durumlar olur. Muhafazakâr kesimin önde gelen isimlerinden Fethi Gemuhluoğlu ile yaşadığı bir hadise, belli bir çevrenin ona ve çalıştığı konulara bakış açısını imlemektedir. Bilindiği gibi aynı çevrelerin Alevilik-Bektaşılık konularıyla uğraştığı için Mélikoff’a bakışı da müspet değildir. Bu itibarla Mélikoff’un Babaîler konusunu kendisine sırf Türkiye’ye zarar vermek maksadıyla kasten verdiği iddia edenler bile olmuştur (s. 199, 203, 241, 243-244).

Ocak, bu tepkileri, “*tarihin bir inanç alanı*” hâline getirilmesiyle açıklamaktadır. Özellikle batı karşısında yenilmişlik ve modernleşme sürecinin yarattığı kültürel bölünmüşlük muhafazakâr kesimlerin bir “*kutsal tarih*” inşa etmesine yol açmıştır. Benzer şekilde Cumhuriyet eliti de Cumhuriyet tarihini bir inanç alanına dönüştürerek bir resmî tarih vücuda getirmiştir. Neticede hem muhafazakâr-dindâr hem de laik çevreler kendi efsaneleri ve ideolojik-kutsal tarihlerini yaratmışlardır. Bazı profesyonel tarihçiler bile bu çerçevenin dışına çıkmak konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Ocak, Türkiye’de tarihçiliğin sağlıklı bir zihnî iklimden mahrum olduğunu düşünmektedir. Üniversitelerdeki tarih bölümlerinin bile çeşitli dünya görüşlerinin üretilip yayılmasına hizmet eden yerler olduğunu söylemektedir. Tarihe objektif yaklaşmamak, sorgulayıcı olamamak, ideolojik önyargılardan arınamamak, tarihî kişi ve olayları bugünkü bakış açıları ile değerlendirmek hatasından kurtulamamak Ocak’ın bu minvalde işaretlediği zaaflardır (s. 250-251, 293, 296-297, 310, 324, 335-336).

Ocak’ın sözlerinden, muhafazakâr tarihçilerin, ilahiyatçıların, dindâr entelektüel ve akademisyenlerin bazı kırmızı bölgeleri olduğu anlaşılmaktadır. İslâm mitolojisi, halk Müslümanlığı, popüler İslâm gibi konulardan uzak durdukları gibi, bir emniyet şeridi ile çevirdikleri bu alana girenleri “*oryantalist kafalı olmakla*”, “*İslâm düşmanlarının*

ekmeğine yağ sürmekle”, “*zındıklıkla*” itham etmektedirler (s. 131, 216, 224). Doktora tezi hakkında yapılan tartışmalar da muhafazakâr reflekslerin belirleyiciliğinde seyretmiştir (s. 226). Oysa Veysel Karenî, Kesik Baş ve Hızır konularındaki yayınlarını yaparken İlahiyat, Halk Kültürü ve Folklor alanında çalışanlardan ilgi göreceğini, bir tartışma yaratacağını umut etmektedir ama bu çevrelerden beklediği tepkiyi alamamıştır (s. 287). Ocak, özellikle ilâhiyatçı akademisyenlere “tarih metodolojisini” ciddiye almadıkları tenkidini yöneltmekte ve “*Türk tasavvuf tarihi yeniden yazılmalıdır*” demektedir (s. 268, 273).

Ocak’ın, kendi tarih düşüncesi zaviyesinden Türk tarihçiliği, Türk tarih düşüncesi ve Türk akademisine dair yaptığı bu tespitler dikkate değer niteliktedir. Ocak’ın eleştirilerini tarih ve tarihçiler özelinde takibe devam edersek, “*Türkiye’de tarihçiliğin giderek bir seviye kaybına, yavaş yavaş bir erozyona uğradığı izlenimine sahibim.*” cümlesi açık bir şekilde tarihçilerimiz ve tarihçiliğimiz konusundaki genel kanaatinin de pek olumlu olmadığını göstermektedir (s. 313). Felsefesizlik, kendi alanının sınırlarına kapanma, dil öğrenmeme, akademik kriterler sebebiyle çabuk ve kalitesiz yayın yapmaya yönelme Ocak’ın üzerinde durduğu sorunlardır.

Dar uzmanlık alanlarının yüksek duvarları arasına çekilme Ocak’ın eleştirdiği tutumların başında gelir. Fen-Edebiyat fakültelerindeki sosyal bilimlerin birbirinden kopuk olduklarını “*Zeus*” metaforuyla örnekler: “*Bizim üniversitelerimizde herkes kendi Olimpos’unda Zeus’tur*”. Oysa sosyal bilimlerde tarih temel bilim olduğu gibi sosyoloji, felsefe, antropoloji, psikoloji de tarihi beslemektedir (s. 301, 321). Meselâ kendisi master yıllarında, “*bir Türk akademisyenden çok bir batılı akademisyene benzerdi*” dediği Ercüment Kuran’ın tavsiyesi ile iktisat ve sosyoloji bölümlerinden dersler almıştır (s. 175).

Ocak’ın işaret ettiği bir diğer yanlış tutum, “*Batı merkezciliktir.*” Batı karşısında yenilmişliğimizin ve kompleksimizin bir neticesi olarak gördüğü bu tavır, son dönemde “*Amerikan/Anglo-sakson tarzı bir tarihçilik modası*” şeklinde tezahür etmektedir (s. 245-247, 307). Ocak’ın konuya dair değerlendirmeleri şöyledir:

Sağlam ampirik verilerle takviye edilmiş, problematikleri ve hipotezleri belli, derinlikli analizlerle ilerleyen ve ikna edici bir sonuca ulaşan tezler yerine, teoriyi ön plana alan, sansasyonel başlıklar kullanan, fakat bu söylediğim unsurlar yerine parlak, içi pek de dolu olmayan, hele okuduğunuzda kafanızda çok fazla

bir iz bırakmayan, gereksiz yere uzatılmış yaldızlı ifadelerle dolu metinler halindeki çalışmaların giderek yaygınlaştığını görüyorum (s. 245).

Türkiye’de iyi tarihçilerin yetişmemesinin temel sebebi olarak iyi bir filoloji ve felsefe eğitiminin verilmemesini zikretmektedir (s. 304). Lise eğitiminin kötü olması, üniversiteye gelmeden önce oluşturulması gereken alt yapının oluşturulamamasına ve kaynak dillerin öğretilmemesine yol açmaktadır (s. 314). Ülkedeki genel bilim algısı, ailelerin çocukları Fen bilimlerine yönlendirmesi, sosyal bilimlere önem verilmemesi, mezuniyet sonrası iş bulabilme problemi gibi bir dizi etken de Tarih bölümlerindeki öğrenci profilini menfi yönde etkilemektedir (s. 231-235, 313-315).

Türkiye’de “tarih yayıncılığı” ve “popüler tarih” konuları da Ocak’ın hassasiyet listesinde yer almaktadır. Türkiye’de tarih yayıncılığının en büyük eksikliği olarak ciddi bir editörlük ve redaktörlük kurumunun olmayışını görmektedir. Türkiye’de sıkça tesadüf edilen intihal vakalarının ve dolayısıyla akademik unvanların hak edilmeden alınmasının arkasında da editörlük kurumlarının işlemeyişi bulunmaktadır. Yayınlar hem ilmî, hem de fizikî kalite bakımından yetersiz kalmaktadır. Dostu Ali Birince’ye atıfla “*kitap değil adeta teksir basıldığı*” ifade etmektedir. Umumiyetle kendi çalışmalarını kitaplaştırmadan önce tebliğ metni olarak tarih camiasına arz etmesi Ocak’ın önemli bir özelliğidir. Bu şekilde tezlerini ve iddialarını önce bir tartışma ortamına sokmaktadır ki sanırım editörlük ve yayın eleştirmenliği müesseselerinin olmayışının yarattığı boşluğu bu şekilde telafi etmeye çalışmaktadır (s. 257, 288, 333).

Tarihin popülerize edilmesine karşı değildir. Bilakis doğru bir şekilde yapılması şartıyla popüler tarihin faydalı olduğuna kanidir. Ahmet Refik Altınay ve Reşat Ekrem Koçu bu bağlamda verdiği müspet örneklerdir. Ne var ki Türkiye’de popüler tarih yazımına ve yayıncılığına müspet bir hava hâkim değildir. İlmî bir endişe taşımayan, metotsuz, para kazanmak hırsıyla kaleme alınan ve Türkiye’nin ideolojik ve kültürel bölünmüşlüğüne besleyen taraflı yayınlar tarihi deforme ederek halkın tarih tasavvurunu olumsuz biçimde etkilemektedir. Ocak, mevcut manzarayı “*popüler tarih kirliliği*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tarz yayınların bir tarih merakı yarattığı düşünülürse de bu merakı yanlış/tahrif edilmiş bilgiyle tatmin etmeye çalıştığı için mevcut haliyle popüler tarihçilik son derece zararlı olmaktadır. Halkın tarih ilgisi bu mânâda kötü sonuçlar da doğurabilmektedir. Çünkü oluşan tarih yayını talebi kötü, itinasız ve ideolojik kitaplarla karşılanmaktadır. Ocak bu noktada Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de akademik tarihçilik ile popüler tarihçilik arasında bir ara tarihçilik

kademesinin oluşmasına taraftardır. “Halk için tarihin” önemli bir türü olan tarihî romanın ise “*bilimsel bir tarih metni yazmak kadar zor*” olduğunu belirten Ocak, Türkiye’de ortalama okurun tarihî romanları “*tarih metni gibi algıladığı*” kaydını da düşmektedir (s. 324-325, 331-337).

Ve Ocak, en önemli eleştirilerinden birini de mensubu olduğu millete, içinde yetiştiği topluma yapmaktadır:

Bizim milletimiz tarihine taparcasına bağlı ve sadıktır, ona laf söyletmez ama iş o tarihin bıraktığı eserleri korumaya gelince sanırım yeryüzündeki en hoyrat, en duyarsız ve en tahripkâr milletlerden birisidir (s. 27).

Netice

“Arı Kovanına Çomak Sokmak” isimli söyleşi kitabının; 1. Ahmet Yaşar Ocak’ın biyografisi, 2. Türkiye’de tarih ve tarihçilik, 3. Türk eğitim tarihi, 4. Türk tarihinde İslâm, Alevilik, Bektaşilik araştırmaları, 5. Yozgat şehir tarihi, 6. Kitapta ismi geçen şahısların biyografilerine katkı olmak üzere altı ayrı cepheden ehemmiyet arz ettiğini ve kaynak değerini taşıdığını düşünmekteyim.

İlk iki madde bu yazının temel konusunu teşkil etmiştir. Yazının başında da değindiğimiz gibi Ahmet Yaşar Ocak, kitapta “Türk tarihçiliğinde kendi yeri” hakkındaki soruyu cevapsız bırakmıştır fakat bizatihi Ocak’ın hayatı, tarihçiliği ve düşünceleri “Türkiye’de tarihin tarihi” bağlamında önemlidir ve mutlak suretle bir gün kendi araştırmacısını bulacaktır. Bu bağlamda kitap, “bir tarih konusu/olgusu/meselesi olarak Ahmet Yaşar Ocak” için ana kaynak hükmündedir. Türkiye’de tarihçiler camiasının önemli bir ferdi olan Ocak’ın, kendi camiasına yönelik içerden yaptığı gözlem ve tenkitler ikinci madde için bir kaynak özelliği taşımaktadır.

Ocak’ın öğrencilik ve hocalık sürecine, eğitim gördüğü kurumların durumuna, özellikle Türkiye’de dinî eğitimin niteliğine, İmam-Hatip okullarının hoca ve öğrenci profiline, Türk halkının İmam-Hatiplere yüklediği mânâ ve misyona, bu kurumlardaki derslere ve derslerin muhtevalarına, bu okulların pedagojik açıdan durumuna, Türk akademisine vs. dair anlattıkları ve verdiği ayrıntılar Türk eğitim tarihi açısından oldukça kıymetlidir.

Dördüncü olarak, kitabın Türk tarihinde İslâm, popüler İslâm, Alevilik, Bektaşilik gibi konulara ait olan bahisleri, Ocak'ın akademik çalışmalarında ortaya koyduğu neticeleri anlaşılır bir lisanla özetlediği gibi Türkiye'nin güncel meseleleri açısından da önemli tespit, tahlil ve teklifler içermektedir.

Beşincisi bir Yozgatlı olarak Ocak'ın, doğup büyüdüğü şehre dair gözlemleri, Yozgat tarihi açısından son derece özeldir. Bir tarihçi tarafından yapılmış ve yazıya geçirilmiş olması bu gözlemlerin değerini daha da arttırmaktadır. Kitap, Ocak'ın çocukluk ve ilk gençlik yıllardaki Yozgat'ın durumu, Yozgat esnafı, Yozgat'ta eğitim, Yozgat özelinde Orta Anadolu'da dinî, içtimâî, iktisadî hayat hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Son olarak başta çocukluk arkadaşı Taha Akyol olmak üzere İrene Mélikof, Ercüment Kuran, Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Mahir İz, Ömer Nasuhi Bilmen, Osman Turan, Zeki Velidi Togan, İbrahim Kafesoğlu, Tayyip Gökbilgin, Cengiz Orhonlu, Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Hilmi Ziya Ülken, Nihat Sami Banarlı, Fethi Gemuhluoğlu, İsmet Parmaksızoğlu, Süleyman Uludağ, Mehmet İpşirli, Yusuf Halaçoğlu gibi hoca ve arkadaşlarının biyografilerini zenginleştirecek sayısız ayrıntıyı kitabın sayfaları içerisinde bulmak mümkündür.

Türkiye'de özel olarak tarihçilerin, genel olarak da akademisyenlerin kendilerini, yaptıkları işi, mesleklerini nasıl icra ettiklerini anlatmayı pek sevmedikleri bir akademik dünyada, "Ahmet Yaşar Ocak Kitabı", hem bir tarihçiyi daha iyi tanımak, hem de tarihçiliğin mutfağına doğru bir gezinti yapabilmek açısından son derece faydalı olmuştur. Benzer çalışmaların artması temennisiyle...